

FARSKÉ KNIŽNICE VO SVETLE KANONICKÝCH VIZITÁCIÍ A SÚČANOSŤ

Marta Dobrotková

Mnohé zo slovenských špecializovaných inštitúcií a pracovísk ako Slovenská národná knižnica (predtým Matica slovenská), Univerzitná knižnica v Bratislave, Štátne vedecké knižnice v Banskej Bystrici a v Košiciach, viaceré archívy a múzeá, ale najmä mnohí slovenskí knihovníci, múzejníci, archivári dokázali zachrániť vzácne historické knižné fondy. Aktivity, ktoré urobili a naďalej v tejto oblasti vykonávajú, ich stavajú do pozícií záchrancov kultúrneho dedičstva.

Dôkladnú evidenciu historických knižných fondov umožnilo prijatie legislatívnej normy v roku 2000,¹ na základe ktorej vzniklo v Slovenskej národnej knižnici v Martine špecializované pracovisko.² Prioritou Slovenskej národnej knižnice je záchrana kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky prostredníctvom dôkladnej pasportizácie knižníc, čím sa snaží zabrániť nekontrolovateľnému predaju alebo vývozu vzácných tlačí do zahraničia a dohliada na vhodné podmienky uloženia vzácných tlačí a ochraňuje ich fyzický stav.

Historické knižničné fondy napriek dlhým rokom svojej existencie stále nemajú doriešenú otázku svojho pôvodného stavu. Na konferenciách a odborných seminároch venovaných tejto problematike sa opakovane objavujú základné otázky týkajúce sa zmyslu primárnych existenčných problémov historických knižničných fondov, miesta ich uloženia a udržania životnosti, ako aj otázky týkajúce sa ich celkového poznania.³ Odpovede sú rozpracované odborníkmi do dvoch bazálnych polôh: do vedeckej roviny, ktorá je gnozeologicky na vysokej úrovni, pretože sa ňou zaoberajú odborníci – špecialisti z akademických a vedeckých kruhov a druhou je regionálny pohľad odborníkov z praxe, medzi ktorých možno zaradiť knihovníkov, múzejníkov, archivárov, cirkevných správcov a súkromných majiteľov.⁴

¹ Zákon č. 183/2000 Z. z.

² Pasportizácia historických knižných fondov je jednou z hlavných úloh Odboru správy historických knižných dokumentov a fondov Slovenskej republiky v Slovenskej národnej knižnici v Martine.

³ ZMETÁK, Igor: Pasportizácia historických knižných fondov. In Současné trendy ve zpřístupňování fondu. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, 2003.

⁴ Ref. 2, s. ZMETÁK, Igor: Pasportizácia historických knižných fondov. In Současné trendy ve zpřístupňování fondu. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, 2003.

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku sa k úlohám záchranu historických knižníc postavila veľmi razantne a programovo. Generálny biskupský úrad Evanjelickej cirkvi a. v. spolupracuje so Slovenskou národnou knižnicou v Martine pri záchrane historických knižných fondoch. Úrad vo svojich oficiálnych správach zverejnil informáciu,⁵ ktorá obsahuje konkrétne definície pojmov historická knižnica a historická kniha a nepochybne sú na profesionálnej úrovni, čiže odzrkadľujú prácu odborných knihovníkov. Podľa nich je historická knižnica súbor historických kníh a iných historických dokumentov (rukopisy, mapy), ktoré sú viazané na konkrétne miesto svojho vzniku (obec, mesto, región, kultúrne osobnosti) a v súčasnosti poskytujú okrem svojho obsahu aj historické údaje k miestam a osobnostiam; a historické knihy (historické knižničné dokumenty) sú považované všetky rukopisy a staré tlače do roku 1830. Podľa nich sú to aj pre slovenskú históriu historické knihy, dokumenty, rukopisy vydané alebo napísané autormi z územia Slovenska do roku 1918; ďalej knihy, rukopisy a dokumenty, ktorých obsah je zameraný na miesta, regióny, cirkevné a kultúrne inštitúcie a osobnosti z územia Slovenska do roku 1918 a dokumenty, ktoré majú priamy vzťah k významným historickým udalostiam, alebo osobnostiam, aj po roku 1918.⁶ Všetky historické knižničné fondy zápasili z regionálneho hľadiska s elementárnymi problémami – nemal ich kto spracovať, boli nevhodne uložené, ich fyzický stav bol veľmi zlý a boli mimo laického a často aj odborného záujmu. Pre väčšinu mnohých svojich majiteľov boli iba na príťaž. Nespracované fondy sa nachádzajú na mnohých farách.⁷

Úlohou nášho príspevku je urobiť sondu, v akom stave sa nachádzali farské knižnice podľa kanonických vizitácií a porovnať ich so súčasným stavom niektorých farských knižníc v trnavskom regióne.⁸

Cirkev zakladala farnosť pôvodne z praktického pastoračného hľadiska. Menšie celky mali silnejšiu schopnosť prijímať evanjelizáciu ako niekoľkotisícové masy.⁹ Fary veľmi dlho plnili aj vzdelávaciu funkciu, keď buď sám farár alebo najčastejšie organista boli zároveň i učiteľmi /notármi/ vo farských školách. Pre vzdelávanie iných, no najmä pre samovzdelávanie bola kňazovi vynikajúcim pomocníkom

⁵ www. ecav.sk z 17. 11. 2008.

⁶ Ref. 5.

⁷ ZMETÁK, Igor: Pasportizácia historických knižných fondov. In Současné trendy ve zpřístupňování fondu. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, 2003.

⁸ Pre Trnavu a trnavský región vykonal veľký kus práce dr. h.c. Hadrián Radváni, ktorý sa takmer celý svoj život zaujímal o historické knižné fondy, mnohé z nich objavil, urobil výskum a skatalogizoval.

⁹ To platilo v minulosti a platí aj dnes. Každá farnosť prešla istým vývojom a má svoju históriu

kvalitná knižnica. Spočiatku chýbal systém budovania knižníc, nevraviac o ich spracovaní. Ostrihomský arcibiskup a uhorský prímás Mikuláš Oláh nariadil v roku 1559 urobiť súpis fár a vyslal vizitátorov do všetkých archidiaconátov, aby vykonali previerku správco v farnosti. Komplikovanú situáciu na farách a s tým súvisiaci stav knižníc sa rozhodol riešiť roku 1560, keď počas synody v Trnave arcibiskup Oláh podnikol systematické budovanie farských knižníc.¹⁰ Aj podľa záverov trnavskej synody z roku 1611 sa z knižníc zosnulých farárov mali vytvoriť farské knižnice a povinnosťou cirkvi bolo starať sa, aby príbuzní farára neodniesli knihy ani vtedy, ak sa dokázalo, že farár kúpil tieto knihy za vlastné finančné prostriedky.¹¹ I napriek tomu, že z mnohých bohatých farských knižníc zostali dnes vplyvom rozličných okolností len torzá, z toho, čo sa nám dodnes zachovalo, môžeme konštatovať, že viaceré farské knižnice na území Slovenska obsahovali skvosty, ktoré dnes radíme k historicky vzácnym exemplárom buď ako jednotliviny alebo ako celky – historické knižnice, aj keď obsahovo – tematicky veľmi pestré. V českom prostredí sa vo veľkej miere zachovali súdobé katalógy knižníc, ktoré patria popri zachovalých knižných súboroch, jednotlivých exemplároch kníh a archívnych dokumentoch medzi dôležité pramene pre výskum dejín knižnej kultúry.¹² Na Slovensku vydala roku 1710 tlačiareň Trnavskej univerzity knižný katalóg, ktorý obsahoval vydania uvedené podľa jazykov. Bol to vôbec prvý katalóg takéhoto typu vydaný v Uhorsku. Ďalšie katalógy, spracované na ďaleko vyššej úrovni boli vydané neskôr a sú nezapustiteľnými pomôckami v bádani k dejinám knižnice a knižnej kultúry.¹³

O existencii farských knižníc nás vo veľkej miere informujú aj pramene, medzi ktoré zaraďujeme najmä kanonické vizitácie. Vizitácie zaznamenávali vtedajší stav knižnice. Obsahujú zoznamy kníh, v ktorých boli zapísané cirkevné knihy používané vo farnosti a knihy farárov. Umožňujú tak komparáciu pôvodného a súčasného stavu týchto knižníc. Teda v súvislosti s farnosťami možno rozlíšiť v mnohých prípadoch niekoľko typov knižníc v pojmovom vyjadrení farská knižnica, knižnica farára a kostolná knižnica.¹⁴ Z doteraz prebádaných farských knižníc je potrebné

¹⁰ GÁTHY, Z.: A plébánosok könyvei a plébániatörténetirás szolgálatában. In: Regnum 1942–1943. Budapest 1943, s. 322.

¹¹ KOVÁČH, Z.: A Magyarországi katolikus egyházi könyvtárak jelentősége a tudomány kutatás szempontjából. In Régi könyvek és kéziratok. Budapest, 1974, s. 228.

¹² Porovnaj napríklad VESELÁ, Lenka: Rožmberská knihovna a její katalog (k možnosťou využiti rukopisných historických katalógov jako pramen. In: K výzkumu zámeckých, mešťanských a církevních knihoven. „Čtenář a jeho knihovna. Opera romanica 4. Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis. České Budějovice, 2003, s. 109.

¹³ Bližšie RADVÁNI, Hadrián: Z dejín vydávania kníh, tlačiarň a knižníc v Trnave. In Trnava 1988. Zost.: J. Šimončíč. Bratislava: Obzor, 1991, s. 180.

¹⁴ Kostolná knižnica bola napríklad uvedená v prípade trnavského slovenského kostola sv. Michala.

spomenúť príklad, objav ktorého už bol publikovaný v odbornej tlači. Medzi najstaršie a najvzácnejšie knižnice patrila napríklad knižnica pri slovenskom kostole sv. Michala v Trnave.¹⁵ Počiatky tejto knižnice siahajú do polovice 16. storočia a sú spojené s menami slovenských kazateľov, akými boli napríklad kanonici Juraj Dubovský a Mikuláš Novák. Medzi knihami zo 16. storočia sa nachádzajú knihy v latinskom, nemeckom a českom jazyku. Z autorov sa objavili diela sv. Augustína, M. T. Cicerona, veršované Vergiliove diela, niekoľko vydání Biblie (v češtine), Bonfiniho dejiny Uhorského kráľovstva v zredigovanom vydaní Jána Sambucca, Constitutiones Zachariáša Mošovského a Mikuláša Telegdiho, Emmeliov Slovník, tri práce Erazma Roterdamského, diela Juraja Fabricia, dekréty Tridentského koncilu a Melanchtonove spisy. Po zrušení kostola r. 1813 sa knižnica presunula do kapitulskej a farskej knižnice.¹⁶

Našou úlohou bolo urobiť prieskum v niekoľkých farských knižniciach v okolí Trnavy. Prvým krokom výskumu bolo zistiť, čo sa vlastne v pôvodných farských knižniciach uvedených farností nachádzalo. Túto úlohu pomohol vyriešiť výskum kanonických vizitácií, konkrétne tých častí, ktoré sa týkajú farských knižníc alebo kníh farára v Bohdanovciach nad Trnavou, Boleráze, Dechticiach, Dolných Orešanoch, Hrnčiarovciach nad Parnou, Naháči, Suchej nad Parnou, Špačinciach, Smoleniciach a v Trstine.

Vo farnosti Bohdanovce nad Trnavou sa medzi knihami farnosti pôvodne¹⁷ vyskytovali rôzne biblické diela a teologické diela, najmä *Svätá Biblia*, *Biblické výroky*, *Vybrané otázky zo svätého Písma*, *Základy sv. Písma*, *Biblické postupy*, *Kanonické právo*, *Traktát o znovuzrození práva a spravodlivosti*, *O milosti a teologických cnostiach*. V knižnici sa nachádzali rôzne polemické diela a kontroverzie, diela z morálky ako *Morálna teológia*, *Morálna praktická teológia*, *Morálne učenia*, *Návod k viere*, *Príručka k prebudeniu kresťana*; variabilné filozofické práce ako *Pravidlá filozofie*, *Filozofický traktát a početné príležitostné kázne*, napr. *Sviatočné reči po česky*, *Nedelné reči*, *Oslavné nedelne nemecké reči*, *Oslavné reči na uhorských svätcov*, *Kázne nedel-*

Porovnaj aj VYHLIDALOVÁ, Oľga: Historické farské knižnice v trnavskom regióne. Bratislava: Katedra knihovníctva a vedeckých informácií, 1996, s. 21.

¹⁵ HRADNÝ, M. (RADVÁNI, Hadrián): Knižnica pri slovenskom kostole sv. Michala v Trnave. In Knižničný zborník 1968/II. Martin 1969, s. 168–174. Rovnako aj RADVÁNI, Hadrián: Tlačé XVI. storočia v knižnici rímskokatolíckeho farského úradu sv. Mikuláša v Trnave. Trnava 1988, 17 s. (rozmmnožený rkp.)

¹⁶ Ide o knižnicu fary sv. Mikuláša v Trnave. HRADNÝ, M.: Cit. 7, s. 169. Pre Trnavu a okolie je bezvýhradnou výhrou, že sa o historické knižničné fondy zaujímal dávno pred rokom 1989 pán Dr. h. c. Hadrián Radváni, ktorý mnohé z nich preskúmal a urobil základnú evidenciu a k spracovaniu dokladal xerokópie knižníc podľa vykonaných a zachovalých kanonických vizitácií.

¹⁷ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Bogdanocz 1782, sign. II/5, p. 13–14.

né a sviatočné a 100 kázní. Knižnica sa nemohla zaobísť bez katechizmov, akými boli *Rímsky katechizmus* a *Základný katechizmus* a bez rozličných príručiek, ako napríklad *Príručka ostrihomského archibiskupa*, *Uvažujúci kňaz*, *Latinsko - nemecký slovník*, *Náuka sv. Františka*, *Dejiny sv. Rodiny*, *Vysvetlivky k žalmom*, *Každodenné cvičenia kňaza k zbožnosti* a historické práce Thurócziho *Opis Uhorska* a *Opis vládcov od sv. Štefana kráľa*.

Druhá časť knižnice označená ako *farárova knižnica* je zapísaná a rozdelená tematicky na časti alebo oddelenia, kde sa nachádzali knihy, ktoré sa venovali morálnej teológii, dogmatickej teológii, kanonickému právu, biblii, katechéze, polemike, histórii a knihy k zhromaždeným veriacim a knihy známych svätých.¹⁸ V tematickej oblasti morálka sa okrem kníh z morálnej teológie vyskytovali aj *Slovník múdrosti od smrti sv. Eusébia*, *Pokyny pre farára*, *Príručka viery*, *O manželstve a o Úpadku viery*. Z dogmatiky to boli diela *O Bohu a jeho atribútoch*, *O Kristovej milosti* a *O sv. Trojici*. Z cirkevného práva boli v knižnici farára *Kanonické právo*, *O povinnostiach kňaza*, *Traktát o diecéznej synode*, *Vybrané nariadenia*, *Teória a prax kanonického práva*. Z kníh k zhromaždeným veriacim to boli predovšetkým *Reči na pôstne obdobie*, *Oslavné reči*, *Nedelné reči*, *Kázne na nedeľu*, *Homílie Jána Zlatoústeho*, *Nedelné kázne sv. Františka Xaverského*. Medzi historické knihy boli zaradené *Tridentský koncil*, *Poznámky ku koncilom*, *Nariadenia kongregácií*, *Dejiny sv. Rodiny*, *Činy a dielo sv. Augustína* a *Životy svätých*. Z kníh známych svätých môžeme uviesť *Reči Leva Veľkého*, *Listy sv. Hieronyma*, *Múdrost' sv. Františka*, *Vyznanie sv. Augustína*, *Sv. Gregor: Regule*, *Meditácie* a *Každodenné cvičenia ku zbožnosti*.¹⁹

Knižnica farnosti Boleráz²⁰ pozostávala rovnako z kníh, ktoré patrili farnosti a boli majetkom cirkvi a z kníh, ktoré patrili pod spravovanie farára. Farská knižnica v Boleráze sa v podstate nelíšila od knižnice, ktorá sa nachádzala v Bohdanovciach nad Trnavou. Boli to predovšetkým *Veľký misál*, viaceré vydania morálnej teológie (jedna s príväzkom), *Konštitúcie pápeža Benedikta XIV.*, *Traktát o všeobecnej teológii*, *Polemická teológia*, *Príručka pre kňazov*, dve sv. *Bible* v latinčine, jedna v slovenčine, slovenský *Evanjeliár*, *Biblické výroky a ponaučenia*, knihy kanonického práva, *Pašie pre pôstne obdobie*, *Morálne kázne na nedele a sviatky*, *Kázne ku rôznym sviatkom svätých*,²¹ *Každodenné cvičenia katolíckeho kňaza k zbožnosti*, latinský

¹⁸ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes - Batthyaniána Visitatio Parochiae Bogdanocz 1782, sign. II/5, p. 14-17.

¹⁹ Cit. 18, s. 14-17. Je dôležité poznamenať, že názvy kníh sa vo vizitáciách nezapisovali úplným názvom a v mnohých prípadoch aj bez autorov.

²⁰ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes - Batthyaniána Visitatio Parochiae Boleraz 1782, sign. II/6, p. 13-15.

²¹ Takmer všetky v nemčine, okrem jednej knihy kázni, ktorá bola v slovenčine a na pôstne obdobie.

a nemecký *Katechizmus*, nový slovenský *Katechizmus*, *Cirkevné dejiny* a *Životopisy rímskych pápežov*. K farárovým knihám patrili *Sv. Písmo* latinské, *Biblické výroky*, *Biblické činy*, dielo Benedikta XIV. *O diecéznej synode*, *Úvod do učenia o morálke*, *Záver Tridentského koncilu*, maďarské kázne, tri knihy nemeckých kázni, nemecký *Katechizmus* a *Listy sv. Pavla*.

V Dechticiach knihy farnosti tvorili predovšetkým latinská sv. *Biblia*, *Knihá evanjelií* po slovensky, Tyriniho *Komentár k sv. Písmu*, knihy zaoberajúce sa morálnou teológiou, Drexeliho zobrazené diela, *Nedelné kázne* Sebastiána Penzingera, rôzne etické kázne, kázne v nemčine, *Skutky uhorských svätcov*, *Tridentský koncil*, *Historia Uhorského kráľovstva*, *Životy pápežov*, *Nedelné a sviatočné kázne* Matúša Fabryho. Do knižnice farára patrili *Evanjeliár*, *Morálna teológia*, niekoľko kníh kázni,²² *Rímsky katechizmus*, *Kázne na nedeľu*, *Tridentský koncil*, *100 pohrebných kázni*, *Výroky učencov*, *Výroky Biblie*, Pichlerovo *Kanonické právo*, *Teologický spis*, Busembaumovo dielo z morálnej teológie, *Kanonické právo* od Raifenstuela, *Dejiny Uhorska* od Antona Bonfiniho, *Evanjeliár* v slovenčine, *Rímsky breviár a životy svätých*. Mnohé z prác boli vo fóliovanej podobe, ostatné v štvorzväzkovom alebo osemzväzkovom formáte. Jazykovo teda prevládali latinské, ale vyskytovali sa aj nemecké a v reči zrozumiteľnej ľudu, čiže slovenské.²³

Farnosť Dolné Orešany vlastnila knihy ako napríklad *sv. Písmo* v latinčine, *Evanjeliár* v slovenčine, *Kázne na nedele a sviatky*, *Pohrebné kázne*, *Dejiny sv. Rodiny*, *Inštrukcie viery*, *Apoštolské dejiny*, *Príručka k nebesiam*, *Duchovný vodca* a uhorské právo – *Tripartitum* – celkovo to bolo 20 titulov. Knižnica farára obsahovala *sv. Písmo* v latinčine aj v slovenčine, *Evanjeliár*, *Kázne*, *Kanonické právo*, *Rímsky katechizmus* – spolu rovnako 20 titulov. Knihy boli väčšinou po 4 zväzkoch, niektoré tituly v ôsmich zväzkoch.²⁴

Horné Orešany evidovali medzi knihy patriace fare najmä evanjeliá a rituály a ku knihám farára *sv. Písmo* v latinčine a diela Cornelia, Marchantia, Calina a Barzia. Samostatne sú uvedené knihy kázni ako knižnica kázni Lohnera, Segnera, Spannera, Clausa, Gravesona a Tabriho. V rámci tohto oddelenia sa vyskytovali aj diela sv. Anselma, práce Benedikta XIV a kanonické právo.²⁵

²² Celkovo päť kníh, z toho jeden zväzok kázni na nedeľu a sviatky od autorov Clausa, Laselvehu, Heinpocha, Pelliscottiho, Pinter.

²³ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Dejte 1782, sign. II/17, § X, XI.

²⁴ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Alsó Dios 1782, sign. II/ 27, § 11.

²⁵ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Felső Dios 1782, sign. II/38, § XI.

Farnosť Hrnčiarovce nad Parnou vlastnila *Sv. Písmo* v latinčine a češtine, *Konkordancie k sv. Písmu*, *Komentár ku knihe Genesis*, slovenský *Evanjeliár*, *Inštrukcie pre kňazov a príručky o povinnostiach na sviatočné dni*, *Inštrukcie na zachovávanie viery a starostlivosť o farníkov*, teologické dizertácie, mariánske kongregácie, krátke poznámky k tomu, čo je najpotrebnejšie pre veriaceho, *Kázne na nedele a sviatky*, *Kázne k sviatosti manželstva*, *Pohrebné kázne*, ďalej kázne v maďarčine a v nemčine, rôzne katechetické spisy, *Teologické rozpravy o katolíckej viere*, *Výklad katolíckej náuky*, *Príručka pre kňazov o kanonickom práve* V knižnici sa nachádzali aj dve Pázmaňove diela – *Hoedegus a Kázne*. V knižnici fary bolo dielo Benedikta XIV *O diecéznych synodách*, rôzne traktáty – napríklad o viere, nádeji a láske, *Rímsky breviár*, *kanonické právo*, *Záverý Tridentského koncilu*, slovenský a rímsky *Katechizmus* a *Návod na písanie kázni*.²⁶ Spolu sa bolo v knižnici zaznamenaných 64 knižných titulov v 76 zväzkoch. Kanonická vizitácia nariadená archidiakonátom v roku 1847 zaznamenala 173 kníh. Tento zoznam obsahoval celkovo 261 knižných jednotiek.

Aj vo farnosti Naháč boli medzi farskými knihami *Biblia* a *Nový zákon* v češtine, *Morálna teológia*, dielo *O Božskej trojici*, *Kázne na nedele a sviatky* a niekoľko menších kníh. Farárova knižnica obsahovala *Morálnu teológiu*, dogmatické práce, príručky, Spenglerove *Inštrukcie pre farára*, *Tridentský koncil*, *O diecéznych synodách* Benedikta XIV., pápežské (Benedikta XIV.) *Nariadenia a buly*, jeho práce o sviatkoch Pána a Panny Márie, cirkevné nariadenia, o svätých omšiach a 9 titulov kníh kázni.²⁷

Vo farnosti Smolenice, ktoré boli sídlom dekanátu, sa medzi farskými knihami nachádzali latinská *Biblia*, česká *Biblia*, *Konkordancie*, dva exempláre *Morálnej teológie*, štyri tituly kázni, medzi ktorými nemohli chýbať *Kázne na nedele a sviatky*, *Rímsky katechizmus*, *Tridentský koncil*, *Biblické príklady*, *Sto potrebných rečí*, *Praktické pokyny a návod pre kňazov* – spolu 17 titulov. Medzi knihami farára boli diela Benedikta XIV, a trinásť titulov kázni, z ktorých iba jeden titul bol slovenský a jeden latinský, ináč všetky boli v nemeckom jazyku, Brugero *Český katechizmus*, *Duchovné cvičenia*, *Traktát o hriechoch*, *o svätostiach*, *o vytrvalosti*, *o Kristovej milosti*, *Poradie rímskych pápežov*, *Reči Leva pápeža*, historická dizertácia Fleuriho, *Historické rozprávanie Jána Caspeniho*, *Dejiny sv. Jána Nepomuckého*, *Príručka kňaza* od Františka Herczegha, *Morálna teológia*, *Breviár* a iné. Zapisaných bolo spolu

²⁶ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Gerencsirensis 1782, sign. II/44, § XI.

²⁷ Primaciálny archív Ostrihom, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Nahaciensis 1782, sign. 947.

40 titulov kníh.²⁸ Obe časti knižnice po sčítaní tvorili 284 zväzkov a niekoľko fólií. Z jazykového hľadiska prevládali latinské knihy pred nemeckými a nechýbali ani české, slovenské a niekoľko titulov v maďarčine.

Špačince mali medzi farskými knihami 41 titulov, medzi ktorými boli latinské a slovenské sv. *Písmo*, diela z morálnej teológie, rôzne príručky k viere, 14 titulov kázni, prevládali české na nedeľu a sviatky, *Sviatočné trnavské kázne o Jozefovi a Márii*, zlomky rôznych rečí, *Životy českých svätých*, *Evanjeliá na nedele a sviatky* v slovenčine. Z farárových kníh opakujúce sa: latinská *Biblia*, *Komentár k evanjeliám*, *Morálna teológia*, *Teológia*, *Dogmatika a morálka*, *Rímsky katechizmus*, *Corpus Iuris Hunarici*, *Komentár k Písmu*, *Cirkevné dejiny Rímsky breviár*, *Nariadenia Benedikta XIV.*, *Benediktova konštitúcia o diecéznych synodách*, *Sviatočné sväté omše* a podobne.²⁹

Kanonickej vizitácie Suhej nad Parnou³⁰ uvádza, že prvý súpis kníh vykonal farár Gabriel Molitoris³¹ v roku 1637. Podľa tohto súpisu bola medzi knihami zaregistrovaná aj jedna inkunábula z roku 1499. Vo farskej knižnici sa nachádzala napríklad českú a latinskú *Biblia*, *Misál*, *Ostrihomské nariadenie*, *Slovenský evanjeliár*, *Žalmy*, *Výklad k žalmom* od kardinála Belarminho, 11 titulov kázni, *Život sv. Jána Zlatousteho*, rôzne duchovné príručky, niekoľko titulov kanonického práva, *Nariadenia Tridentského koncilu*, *Rímsky katechizmus*, *Konkordancie k Biblii*, *Každodenné cvičenia kňaza*, *Komentáre k Aristotelovým knihám*, *Bonfiniho Dejiny Uhorského kráľovstva*, *Kazyho Dejiny Uhorského kráľovstva*, *Verböcziho Tripartitum*, *Dejiny Uhorska* Ladislava Turócziho. Ku knižnici farára patrili rímsky breviár, päť titulov kázni, z toho jeden titul pohrebných, komentár k Sv. Písmu, dva tituly *Morálnej teológie*, *Teologický slovník*, *Cirkevné dejiny*, *Kazyho Dejiny Uhorského kráľovstva* a rôzne príručky pre kňaza ako napríklad *Manuál pre kňaza* a podobne.³² Celkovo bolo v knižnici podľa kanonickej vizitácie evidovaných 284 zväzkov kníh a 19 titulov vo fóliách.

Farnosť Trstín vlastnila medzi farskými knihami slovenský evanjeliár, misál na sviatky a nedele, súpis omšových prosieb, knihu farských účtov, farskú kroniku. Naproti tomu farárove knihy obsahovali *Spisy sv. Františka*, *Spisy sv. Hieronýma*, *Reči sv. Ána Zlatousteho*, *Reči sv. Augustína*, *Pravidlá viery sv. Gregora*, *Listy sv.*

²⁸ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Szomolanensis 1782, sign. II/106, § XI, s. 21–22.

²⁹ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Spacza 1782, sign. II/116, § XI, s. 32–34.

³⁰ Vizitácia sa uskutočnila v roku 1782.

³¹ Vo farnosti pôsobil v rokoch 1629–1637.

³² Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Szuha, 1782, sign. II/112, s. 25–27.

Cypriána, Činy a spisy sv. Izidora, Benedikt XIV. O diecéznych synodách, Nariadenia Benedikta XIV, Sv. Písmo, Breviár, Tridentský koncil, Nikejský koncil, Corpus Iuris Hungarici, dve Pázmaňove diela, Rímsky katechizmus, Morálna teológia, štyri tituly kázni, filozofia rôznych autorov, niekoľko titulov teológií, Patrológia, Príručka kňaza a iné.³³

Stav farských knižníc v súčasnosti možno porovnať so stavom v niektorých farnostiach, konkrétne v Hrnčiarovciach nad Parnou, Smoleniciach a Sucheň nad Parnou.

V Smoleniciach sa v knižnici nachádza spolu 357 zväzkov,³⁴ z čoho sú dva zväzky zo 16. storočia. 13 zväzkov a 12 príväzkov zo 17. storočia, 230 zväzkov a 54 príväzkov z 18. storočia. Z 19. storočia je 67 zväzkov a 11 príväzkov a 8 zväzkov je z 20. storočia. Ak zrátame uvedené počty zväzkov kníh do 18. storočia, po sčítaní nám vyjde počet 245 zväzkov kníh, samozrejme bez príväzkov a nerátajúc fóliované tituly, ktorých bolo iba deväť. Z vlastníckych záznamov je najstarší zaznamenaný zo 17. storočia a ide o tituly, ktoré pochádzajú z jezuitského kolégia vo Viedni. Ďalšie uvedené knihy patria do knižníc farárov, ktorí pôsobili vo farnosti a zanechali ich fare a v knihách sa nachádza ich rukopisný záznam a potvrdenie vlastníctva kníh. Ide predovšetkým o duchovného správcu Jozefa Thurza, ktorému patrilo 68 zväzkov kníh. Ďalším vlastníkom – farárom boli Ján Szalava,³⁵ Ján Pelczman,³⁶ Pavol Istvánffy,³⁷ Pavol Florianič,³⁸ Martin Pšurnovský (1746) a Ján Kováč (1842). Mnohé knihy patrili pôvodne rehoľným spoločnostiam – benediktinom, trinitárom, minoritom, paulinom a už spomínanému jezuitskému kolégiu vo Viedni. Jeden *ex libris* dosvedčuje vlastníctvo knihy profesorovi práva na Trnavskej univerzity (1635–1777) Františkovi Fórišovi Otokóciemu. Medzi najstaršie a najväčšie tlače patria tlače zo 16. storočia, ktoré sa ale v zozname súpisu kníh z kanonických vizitácií z roku 1782 nenachádzajú: Je to dielo Ludovica Granatensia *Concionex de praecipuis sanctorum festis a festo beatissimae Mariae Magdalanae* (Antverpie, 1588, 342 s.) a dielo Jána Ecchia *Enchiridion Locorum*

³³ Arcibiskupský archív v Trnave, fond: Officium Vicariale Tirnaviae, oddelenie: Visitationes – Batthyaniana Visitatio Parochiae Nádass, 1782, sign. II/125, § XI.

³⁴ Prieskum v farskej knižnici vykonala Oľga Vyhlídalová roku 1995. Porovnaj: VYHLÍDALOVÁ, O: Historické farské knižnice v trnavskom regióne. Bratislava: FFUK, rkp diplomovej práce, 1996. 71 s. + 36 s. príloh. O. Vyhlídalová skúmala knižnice na farách v Smoleniciach a v Piešťanoch, v ostatných prípadoch vychádzala z prác H. Radvániho.

³⁵ V smolenickej farnosti pôsobil v rokoch 1813–1841.

³⁶ V Smoleniciach pôsobil ako farár od r. 1860–1875.

³⁷ Pôsobenie na fare v rokoch 1794–1799.

³⁸ Farár, ktorý pôsobil v Smoleniciach v rokoch 1741–1757.

communium adversus Lutherum & alios hostes ecclesiae (Coloniae, 1567, 527 s.). Početne najviac kníh je z produkcie tlačiarne Trnavskej univerzity.³⁹

Farská knižnica v Suchej nad Parnou obsahovala na začiatku deväťdesiatych rokov 20.storočia 1982 titulov, z toho tri zväzky z 15.storočia, osem zo 16. storočia, 55 zo 17. storočia, 385 z 18. storočia a 513 z 19. storočia. Podľa zistení⁴⁰ sa mnoho kníh farárov pôsobiacich v Suchej dostalo do iných farských knižníc – pravdepodobne po úmrtí kňaza v mieste nového pôsobiska. Takými boli knihy Jána Albrechta, či Česká Biblia Antona Procházku. Vo farskej knižnici farnosti Suchá nad Parnou sa vyskytujú knihy, ktorými vlastníkmi boli farár Ján Albrecht, Ladislav Horváth, Ján Czizmania, František Petrik a pôvodne Kolégium Spoločnosti Ježišovej v Trnave, Ostrihomská kapitula, františkánsky kostol na sv. Katarinke pri Naháci, kláštor trinitárov v Trnave. Z prvotlačí, ktoré sa v Suchej našli ide o diela Jána Herolta *Sermones de tempore et de sanctis sum promptuario exemplorum, et de miraculis Beate Mariae Virginis* (Agripinae, 1489).⁴¹ Druhou z inkunábul je práca BIEL, Gabriel: *Sermones*. Ed. *Vindelinus Steinbach. Johannes Otmar impensis Friderici Meynberger* (Tubingae 1499) a treťou prvotlačou CLAVASIO Angelus: *Summa angelica de sasibus consciencie* (Venetiis, 1487).⁴² Rečová stránka knižnice prezrádza prevahu latinských kníh, v menšej miere sú tlače v nemčine, najmenej je zastúpená čeština a maďarčina. Aj v tomto prípade je najväčší počet kníh z produkcie trnavských tlačiarní, niekoľko vydani z košickej akadémie, Levče, Bratislavy. Zo zahraničnej produkcie prevláda Kolín, Viedeň, Pešť, ale vyskytovali sa aj tlače z Olomouca, Prahy, Ríma.⁴³ V porovnaní s kanonickou vizitáciou z roku 1872 a počtami, ktoré do 18. storočia zahŕňali počty kníh vo farskej knižnici, zisťujeme určitý nárast kníh v 19. a v 20. storočí, čo nabáda k uzáveru, že po zrušení rádov⁴⁴ sa mnohé knihy dostali do farských knižníc.

Knižnica farnosti Hrnčiarovce nad Parnou má v súčasnosti 580 titulov kníh, z toho najstaršia je zo 16.storočia *Concordantiae Bibliorum utrusque Testamenti, Veteris et Noui* (r. 1555) a vlastníctvo knihy bolo datované do roku 1673, keď kniha patrila Jánovi Bertalanovi, neskôr farnosti Hrnčiarovce nad Parnou. Zo 17. storočia je datovaných 18 kníh, z 18. storočia 392 kníh. Vlastnicke označenia

³⁹ V tlačiarni starej Trnavskej univerzity bolo vytlačených až 55 kníh.

⁴⁰ Prieskum knižnice urobil H. Radváni v roku 1989.

⁴¹ Dielo patrilo medzi knihy, ktorých vlastníkom bol farár Ján Albrecht, ktorý pôsobil vo farnosti v rokoch 1794–1829.

⁴² Obe diela patrili vlastnicky do farskej knižnice.

⁴³ RADVÁNI, Hadrián: Knižnica rímskokatolíckeho farského úradu sv. Martina Suchá nad Parnou. Rkp práce. Trnava 1989. VII + 146 s.

⁴⁴ Svedčia o tom vlastnicke záznamy.

signalizujú, že najväčšia časť kníh patrila domovskej farnosti, farárom (napríklad Jozefovi Liškovi,⁴⁵ Jánovi Nep. Šimkovičovi,⁴⁶ Jánovi Zbrankovičovi,⁴⁷ Michalovi Ikrényimu),⁴⁸ farnosti Špačince, jezuitskému kolégiu, trinitárom, farnosti Trnava. Z domácich tlačiarň je najviac trnavských tlači,⁴⁹ najviac titulov – 50 – je z kníhtlačiarne Trnavskej univerzity, ale zastúpené sú aj Bratislava, košická univerzitná tlačiareň, ale aj mnohé zahraničné Ostrihom, Budapešť, Viedeň, Graz, Paríž, Rím, Regensburg, Frankfurt nad Mohanom, Benátky a iné.

Táto sonda výskumu by zdanlivo zodpovedala na otázku, či sa knižnice zachovali podľa stavu, ktorý uvádzajú kanonické vizitácie z 18. storočia, veď narastajúce počty kníh v nasledujúcich obdobiach v o tom svedčia. Sme presvedčení, že opak je pravdou, keď sa z mnohých archívnych prameňov dozvedáme o existencii fár v oveľa skoršom období, v mnohých prípadoch siahajúcich až do stredoveku. Už vtedy sa predsa museli používať omšové knihy a evanjeliáre a existencia najstarších kníh „len“ zo 16. storočia by nasvedčovala tomu, že mnohé vzácne rukopisné exempláre kníh sa nezachovali a podľa hli „zubu času“, ale zaiste aj tie, ktoré boli pôvodne podchytené v kanonických vizitáciách a vedelo sa o ich hodnote, nemuseli trvalo zostať na svojich miestach. Dôležité je však zaznamenanie súčasného stavu, prípadne riadneho spracovania farských knižníc odborníkmi a najmä riadne odčlenenie farských knižníc od farských archívov a to je nielen úloha zodpovedných pracovníkov inštitúcií, ktoré majú tieto úlohy v náplni svojej práce, ale aj predstavitel'ov cirkvi, pod správu ktorých farské knižnice a archívy patria.

⁴⁵ Farár v Hrnčiarovciach v rokoch 1749–1767.

⁴⁶ Správca farnosti v Hrnčiarovciach v rokoch 1767–1791.

⁴⁷ V Hrnčiarovciach pôsobil v rokoch 1791–1829 a tam aj zomrel, zaujímavé ale je, že jeho písomná pozostalosť a rukopisné práce sa na hrnčiarovskej fare nezachovali, doložené sú na fare jeho predchádzajúceho pôsobiska.

⁴⁸ Pôsobil v Hrnčiarovciach v rokoch 1878–1910. Dôležité je poznamenať, že dlhoročný správca farnosti Štefan Nemečkay odišiel na vyšší post na miesto kanonika do Trnavy a knihy – svoju knižnicu – si vzal so sebou. Preto sa nám natíska otázka, odkiaľ majú mnohí obyvatelia obce knihy s *Ex librisom* Štefana Nemečkaya?

⁴⁹ Kníhtlačiareň Trnavskej univerzity, Filiálna tlačiareň budinskej kráľovskej univerzity, a tlačiareň, Jána K. Jelínka, Václava Jelínka, Vydavateľstvo a tlačiareň Urbánek a spol. a Spolok sv. Vojtecha.

